

О. Г. Черноіванова, аспірант,
Донецький національний університет

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ

АНОТАЦІЯ. У статті сформовано та систематизовано основні проблеми з якими стикається сучасна молодь при реалізації права на працю. Наведено заходи розвитку освіти, посилення прагнення молоді до активної зайнятості та вдосконалення соціально-економічного стану молоді.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Рівень зайнятості, робоча сила, ринок праці, молодіжна зайнятість, професійна підготовка, безробіття.

АННОТАЦИЯ. В статье сформированы и систематизированы основные проблемы, с которыми сталкивается современная молодежь при реализации права на труд. Приведены мероприятия по развитию образования, усилению стремлений молодежи к активной занятости и совершенствованию социально-экономического положения молодежи.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Уровень занятости, рабочая сила, рынок труда, молодежная занятость, профессиональная подготовка, безработица.

ANNOTATION. The article generated and systematized basic problems confronting contemporary youth with the right to work. The ways of education, strengthening the desire of youth to active employment and improving social and economic status of youth.

KEY WORDS. The level of employment, labour, labour market, youth employment, vocational training, unemployment.

Молодь є значною та перспективною частиною економічно активного населення. Виконуючи притаманні їй важливі соціально-економічні функції, молодь виступає специфічним суб'єктом ринку праці, на шляху якого виникають значні перепони до продуктивної зайнятості, обумовлюючи більш високий рівень безробіття, що породжує цілу низку соціально-економічних проблем. Через недостатність наукових розробок проблем молодіжної зайнятості в Україні поки що не сформований ефективний механізм залучення молоді до праці. Це знижує рівень соціальної захищеності молоді, спричиняє недовикористання її трудового і творчого потенціалу та стає перешкодою на шляху його підвищення, породжує маргіналізацію частки молоді та інші негативні процеси.

Дослідження молодіжного сегменту ринку праці, аналіз чисельності й складу молоді в Україні та її регіонах, визначення факторів,

які впливають на молодіжну зайнятість, тенденцій економічної активності молоді, з'ясування причин її незайнятості здійснено в наукових роботах С. Бандура, Д. Богині, І. Бондаря, В. Васильченка, Г. Волинського, В. Врублевського, О. Грішнєвої, С. Мочерного, В. Онікієнка, С. Калініної, А. Колота, Л. Кривенко, М. Шаленко, Є. Лібанової, І. Петрової, В. Савченка, Л. Шевченко та ін.

Невідповідність сучасного механізму регулювання молодіжного сегменту національного ринку праці України зумовлює необхідність розробки нової, всебічно вираженої та науково обгрунтованої стратегії розвитку ринку праці. Нагального вирішення потребує широкий спектр стратегічно важливих проблем розвитку молодіжного сегменту, у тому числі і таких соціально значущих, як: його недостатня інтегрованість у сучасний соціально-економічний простір; посилення розбалансованості між попитом на послуги праці молоді та їх пропозицією. Визначення регіональної, галузевої та секторної диспропорції в зайнятості цієї групи населення; послаблення дії стимулів до активного кваліфікаційно-освітнього зростання особистості; ускладнення самого процесу перетікання молоді з потенційної до реальної складової ринку праці, її ефективного залучення до продуктивної зайнятості.

Метою статті є вивчення й систематизація проблем сучасної молоді при реалізації права на працю та вдосконалення заходів, пов'язаних з розвитком освіти та посиленням прагнення молоді для активної зайнятості.

Трансформація сучасного суспільства, яка супроводжується масштабними змінами на ринку праці України, зумовлює утворення досить великої соціальної спільноти — безробітної молоді, яка через специфіку вікових соціально-психологічних характеристик виявилася недостатньо підготовленою до сучасних реалій. Зазначимо, що безробіття не тільки знижує рівень матеріального статку особи, але і провокує загострення відчуття невпевненості у своєму положенні, особливо у молодій людині. Виникає невпевненість у власних правах й у доступності засобів існування, зростає відчуття соціальної незахищеності. Такі молоді особи перебувають у фрустраційному стані через неможливість задоволення базових соціальних потреб. Молодь без досвіду роботи зазнає найбільших труднощів з пошуком роботи, особливо з офіційним працевлаштуванням. Показники безробіття у віковій групі: від 15 до 24 років традиційно найбільш високі — 13,3 %, від 25 до 29 років — 7 % на 2008 р. [5].

Протягом останнього часу молоді відводилось другорядне місце у сфері праці, що, як наслідок, посилювало її матеріальну та психологічну залежність від старших поколінь. Нині близько 90 % моло-

дих людей живуть на частковому або повному утриманні батьків та рідних. Основна частина молодого покоління при переході до ринково орієнтованої економіки розраховує на суспільну допомогу і захист, а не на власні сили. Загалом для процесу професійного самовизначення молоді нині характерні такі особливості:

- зростаючі диспропорції у структурі зайнятості у різних регіонах країни, поява праценадлишкових та праценедостатніх сфер;

- посилення прихованого та явного безробіття у молодіжному середовищі;

- розтягування у часі періоду набуття освіти і наявність різних можливостей в її одержанні; низький престиж вищої освіти оскільки вона не впливає на загальний рівень працевлаштування;

- використання молоді передусім на тимчасово вигідних та добре оплачуваних роботах, які не вимагають фахової підготовки, та пов'язаний з цим процес декваліфікації молоді, особливо тієї її частини, яка лише починає трудову діяльність;

- загострені прояви соціальної нерівності, особливо для міської та сільської молоді, які торкаються шансів різних категорій у виборі професійної освіти та місця праці.

Соціологічні дослідження свідчать, що нині існує відчутна нерівність серед молоді у можливостях набуття загальної освіти, духовного і культурного розвитку, професійної підготовки, виборі місця праці. Причин цих явищ є багато: це і соціальні наслідки демографічних, організаційних, структурних диспропорцій у межах цілої країни та окремих регіонів, які утворювались історично і поглиблювались в умовах економічної кризи, і зростання соціальної нерівності в усьому суспільстві, що особливо позначається на молоді, і відсутність сильної державної соціальної політики тощо.

Відносно новим явищем стає подальше погіршення економічного стану молоді. Це стосується виконання нею фізично важких, шкідливих і непривабливих робіт, постійної загрози безробіття, одержання мінімальної заробітної платні. Так, наприклад, середня заробітна плата молодих робітників складає нині лише 60 % від середньо українського рівня і є вдвічі нижчою від величини мінімального споживчого бюджету для юнаків і дівчат. Наслідком цього є падіння рівня життя молоді в цілому, що спонукає молодь вдаватися до підробітку крім основної роботи чи навчання. Тому вторинна (додаткова) зайнятість молоді стає для неї правилом. Але з огляду на те, що вторинна зайнятість здійснюється переважно у неформальній або тіньовій економіці, молодь стає там об'єктом посиленої експлуатації. У тіньовому секторі економіки в 2008 р. працювало 21 % молодих людей у віці 15—28 років, а у віці 20—28 років цей відсоток зростає до 25,3 %. Найпоширенішим у всіх

8 років цей відсоток зростає до 25,3 %. Найпоширенішим у всіх групах молоді великих міст є надання послуг приватним особам, цим займається нині від 40 до 47 % молоді [6].

Отже, для економічного самовизначення молоді на сучасному етапі її життєдіяльності стають характерними наступні риси:

— падіння рівня життя молоді в цілому та різке погіршення її економічного стану зокрема;

— вимушене вдавання до додаткового підробітку, який, збагачує не державу, а приватні структури, та супроводжується надмірним використанням фізичних і розумових здібностей молодих людей на шкоду їх загальному і духовному розвитку, що часто становить загрозу для стану їх здоров'я; а також сприяє декваліфікації молоді та втрати можливостей набуття освіти або підвищенню кваліфікації;

— посилення матеріальної, економічної та психологічної залежності молоді від суспільства та батьків, труднощі одержання статусу самостійної автономної особистості, тобто досягнення стану дорослості;

— відсутність помітного соціального просування і зростання соціального статусу, брак стимулів для продовження фахової освіти;

— зростання кількості психічних проблем і комплексів, пов'язаних зі страхом втрати роботи і неможливістю самовияву та реалізації своїх сутнісних можливостей;

— збільшення трудових міграційних потоків молоді та ін.

Вирішення проблем сучасної молоді, обумовлених модернізацією суспільства, пануючими в ньому соціальними відносинами, можливе лише на ґрунті соціально-політичних і економічних перетворень. Роль і місце молоді в суспільних справах визначаються, насамперед, можливостями для реалізації її здібностей та енергії і, водночас, тим, наскільки активно самі молоді люди беруть участь у житті суспільства. Останнє вимагає від держави розробки і реалізації особливої системи заходів, що забезпечували б не тільки надання певних гарантій зайнятості для молоді, але і підтримку адаптації цієї соціально-демографічної групи до сучасних умов життя, адже від цього багато в чому залежить соціальне самопочуття особи. Його можна розглядати як певний результат, інтегральний показник успішності процесу адаптації до умов, що змінюються. Отже, вивчення соціального самопочуття різних соціальних груп, у тому числі і молоді, має принципове значення для наукового аналізу і прогнозу розвитку соціально-економічних подій розвитку держави.

Разом із тим низка соціально-психологічних і соціологічних досліджень, спрямованих на виявлення очікувань роботодавців

стосовно досвіду, ділових та особистісних якостей випускника вищого навчального закладу, доводить, що до молодих спеціалістів у сучасних умовах ринку висуваються здебільшого такі вимоги: достатньо високий рівень теоретичної підготовки; сформований рівень соціальної зрілості; висока ефективність у ситуаціях невизначеності; швидка адаптація до умов робочого середовища, що постійно змінюється; готовність до початку власної кар'єри в організації з відносно низької посадової ланки.

Водночас більшість роботодавців, як свідчать результати опитувань, сприймають випускника вищого навчального закладу як молоду, амбіційну, але недостатньо досвідчену в професійному плані людину, що має здебільшого ідеалістичні уявлення про майбутню професію, і яку ще необхідно виховувати та наставляти. В той же час достатня кількість випускників до моменту закінчення вищого навчального закладу усвідомлює і, визнаючи недостатньо високий рівень власної професійної підготовки, готові до подальшого навчання, а за необхідності — і до перенавчання.

Сучасно молода людина виходячи на ринок праці повинна поєднувати наступні здатності:

— процедурно-технологічні — здатність молодого фахівця успішно проходити бар'єри входження на ринок праці та ефективно реалізувати професійний потенціал внаслідок: по-перше, володіння сучасними технологіями пошуку роботи та своєчасного їх використання; по-друге, обізнаності щодо особливостей проходження формальних процедур на ринку праці (наприклад, стажування, прийом на роботу, атестація, підвищення кваліфікації тощо);

— організаційні — спроможність до формування трудового колективу, відділу, групи та ефективного управління ними (готовність: до кооперації й підтримки; працювати в групі команди; до змін та нововведень; психофізіологічна готовність працювати в сучасному інформаційному середовищі та уміння навчитися вчитися);

— підприємницькі — здатність до самозайнятості та виявлення підприємницької ініціативи з урахуванням соціально-економічної ситуації, специфіки відповідного сегмента ринку, нормативно-правових обмежень тощо;

— адаптаційно-коригувальні — спроможність до швидкого пристосування у виробничому колективі та подальшого коригування власної соціально-професійної позиції відповідно до об'єктивного бачення себе в організаційній структурі, врахування корпоративних цінностей та орієнтирів, усвідомлення соціально-психологічних змін і виробничих процесів тощо;

— нормативно-правові — вміння реалізовувати свій професійний потенціал, отримувати соціальний захист і гарантії на основі обізнаності щодо своїх прав і обов'язків у межах чинного трудового законодавства [5].

Сучасний випускник стає суб'єктом ринкових відносин, здійснює самостійний професійний та економічний вибір і готовий нести відповідальність за його наслідки у вигляді розміру заробітної плати, умов праці, можливостей для розвитку власних здібностей і кар'єрного зростання.

Тому важливо організувати активну підтримку кар'єрних прагнень випускників і сформувати кар'єрні компетенції як з боку організацій-роботодавців, так і з боку вищих навчальних закладів. При цьому вищий навчальний заклад має взяти на себе певну соціальну відповідальність за успішний початок професійного шляху молодого спеціаліста. З цією метою мають проводитись маркетингові дослідження ринку, гнучко перебудовуватись основні напрями підготовки. Таким чином, вища школа може брати активну участь в управлінні кар'єрним просуванням своїх випускників.

В управлінні кар'єрою молодих випускників участь мають брати також і роботодавці, що орієнтовані на відкриту кадрову політику: із числа найбільш активних та успішних студентів старших курсів вони можуть формувати своєрідний «кадровий резерв» для своїх організацій, занурюючи майбутнього випускника у специфіку професійної діяльності через:

- спільно з навчальним закладом складене завдання на виробничу практику;

- замовлення на виконання дипломної роботи, що має реальне практичне значення для конкретного виробництва або діяльності компанії на ринку;

- організацію стажувань на майбутньому робочому місці;

- фінансування цільової підготовки майбутнього молодого спеціаліста через навчання за додатковою спеціалізацією, що передбачає суттєве розширення знань, умінь та навичок здійснювати конкретні технологічні операції та процедури.

З боку вищих навчальних закладів окремим напрямом, поряд з основними, що реалізуються традиційно, має стати психологічний супровід адаптації молоді. Основна увага при цьому має приділятися формуванню професійної ідентичності, розвитку мотивації досягнення, організації консультування з проблем особистісного зростання та вибору індивідуальної траєкторії кар'єрного просування. На перший план, виходять психологічні факто-

ри адаптації, у тому числі до складу яких входять: формування стійкості до стресу, емоційної стабільності молодих спеціалістів та закріплення у них установки на провідну роль особистісного ресурсу, власної відповідальної позиції стосовно управління власним кар'єрним просуванням [3].

Наслідком сформованих у процесі навчання у вищому навчальному закладі кар'єрних компетенцій випускника має стати підвищення його конкурентоспроможності на ринку праці та успішне працевлаштування за фахом. Водночас кар'єрна компетентність має передбачати не лише успішний професійний старт, а й подальше кар'єрне зростання. Безперервне поглиблення та вдосконалення випускником кар'єрних компетенцій, сформованих вищим навчальним закладом, сприятиме значному розширенню його професійної компетентності та кар'єрному зростанню.

Підводячи підсумок, доцільно систематизувати проблеми наступним чином.

Освітні: зміцнення професійного статусу молоді шляхом економічного регулювання молодіжної зайнятості, особливо у працenaдлишкових районах; докорінна реформа системи освіти; отримана освіта і кваліфікація мають відповідати функціональним обов'язкам на робочому місці; підготовка молоді має здійснюватись частково в освітніх закладах, частково — на робочих місцях.

Правові: розробка спеціальних економічних та юридичних гарантій, які попереджатимуть або компенсуватимуть різні можливі форми дискримінації молоді; надання пільг для працевлаштування випускників навчальних закладів у перші два роки після їх закінчення; організація служб профорієнтації, перепідготовки та працевлаштування молоді, служб юридичної допомоги та консультування молодих людей.

Соціальні: вирівнювання стартових позицій молоді, подолання дискримінації окремих груп молодих людей, у тому числі у приватних структурах; зміцнення соціального статусу молоді в структурах суспільства, які оновлюються або кардинально змінюються, посилення правової, економічної та соціальної захищеності молодого покоління.

Економічні: подолання матеріальної та інших видів залежності від батьків і суспільства може здійснюватись через розширення можливостей самостійного забезпечення власних потреб, удосконалення законодавчої практики та законодавчої ініціативи, створення гарантій для отримання молоддю освіти та фахової перепідготовки.

Література

1. *Байденко В.И.* Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы): методическое пособие / В. И. Байденко. — М. : 2005. — 114 с.
2. *Кожан Т.О.* Вдосконалення змісту освіти в умовах глобалізації економіки: науково-методичний збірник / Т. О. Кожан. — К. : КНЕУ, 2008. — С. 149–154.
3. *Колот А. М.* Трансформація чинників розвитку вищої освіти: причини, природа, змістові характеристики / А. М. Колот. — К. : Вища шк. 2008. — № 1. — С. 47–55.
4. *Овчарук О. В.* Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О.В. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні. — К. : КІС, 2003. — С. 68—75.
5. Організаційно-психологічний супровід сприяння працевлаштуванню випускників вищих навчальних закладів: компетентнісний підхід / О. Корчевна, О. Кириянова // Україна: аспекти праці. — 2009. — № 3. — С. 32—36.
6. Особливості впливу довготривалого безробіття на психологічний стан молодшої людини / В. Покришук, Л. Башук // Україна: аспекти праці. — 2009. — № 5. — С. 3—6.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2010 р.

УДК 336.30

Л. Л. Шамилева, канд. екон. наук, доц.,
М. А. Белорусова, аспірант,
Донецкий национальный университет

ОЦЕНКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА НА ПУТИ ДОСТИЖЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ.

АННОТАЦИЯ. В статье на основе метода многомерных оценок исследуется вопрос сбалансированности социальных факторов на пути достижения устойчивого развития в Украине. Представлена авторская аргументация использования данного подхода, а также рассчитаны интегральные оценки функционирования социальной подсистемы устойчивого развития.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: ресурсное обеспечение, устойчивое развитие, сильная устойчивость, слабая устойчивость, социально-экономическая норма.